

گیاه دارویی بابونه

تولید و فرآوری

(مهمترین گیاه دارویی ایران)

اثر:

رولف فرانکه

ترجمه:

احمد احمدیان

الیاس آرمجو حمیدرضا فلاحی

سرشناسه	فرانکه، رولف
عنوان و نام پدیدآور	Franke, Rolf گیاه دارویی بابونه، تولید و فراوری (مهم‌ترین گیاه دارویی ایران) / رالف فرانک، هینز شیلشر؛ ترجمه احمد احمدیان، الیاس آرزمجو، حمیدرضا فلاحی.
شخصات نشر	تربت حیدریه: دانشگاه تربت حیدریه، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	۴۸۳ ص.: مصور، جدول، نمودار.
شابک	978-600-93157-3-4
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	عنوان اصلی: Chamomile : industrial profiles , 2005
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	بابونه — مصارف درمانی
شناسه افزوده	شیلشر، هاینز
شناسه افزوده	Schilcher, Heinz
شناسه افزوده	احمدیان، احمد، ۱۳۵۹ - مترجم
شناسه افزوده	آرزمجو، الیاس، مترجم
شناسه افزوده	فلاحی، حمیدرضا، مترجم
شناسه افزوده	تربت حیدریه
شناسه افزوده	۲/۳۹۰/۳۹۰ ف
رده بندی کنگره	۳۰۴۹۹/۶۱۵
رده بندی دیویی	۳۵۱۶۸۸۷
شماره کتابشناسی ملی	

دانشگاه علم، تحقیقات و فناوری
تربت حیدریه

انتشارات دانشگاه تربت حیدریه

گیاه دارویی بابونه، تولید و فراوری (مهم‌ترین گیاه دارویی ایران)

اثر	: رولف فرانکه
ترجمه	: احمد احمدیان - الیاس آرزمجو - حمیدرضا فلاحی
ویراستار	: مهدی علیپور
نوبت چاپ	: اول - بهار ۱۳۹۳
شمارگان	: ۱۰۰۰ نسخه
انتشارات	: دانشگاه تربت حیدریه
شابک	: 978-600-93157-3-4
قیمت	: ۱۶۰۰۰۰ ریال

خراسان رضوی - تربت حیدریه، کیلومتر ۷ محور تربت-مشهد، دانشگاه تربت حیدریه، انتشارات دانشگاه تربت حیدریه،
www.torbat.ac.ir

تلفکس: ۰۵۱-۵۲۲۹۹۶۰۱

فهرست مطالب

۱	دیباچه
۵	فصل اول: مقدمه
۱۳	فصل دوم: وضعیت حقوقی بابونه آلمانی: پژوهش‌ها
۶۱	فصل سوم: منشأهای گیاه
۸۷	فصل چهارم: اجزای شیمیایی فعال بابونه
۱۲۳	فصل پنجم: رزاعت
۲۴۹	فصل ششم: تنش‌های زنده و غیر زنده موثر بر بابونه معمولی
۲۵۹	فصل هفتم: مواد باهلی، سم و تکنولوژی پس از برداشت
۲۷۹	فصل هشتم: فرآوری مواد خام
۳۱۵	فصل نهم: انبارداری ماده دارویی خشک شده
۳۳۱	فصل دهم: آنالیز شیمیایی مواد فعال بابونه
۳۶۷	فصل یازدهم: داروشناسی و سم شناسی
۳۸۹	فصل دوازدهم: کاربردهای سنتی و شواهد درمانی

گیاهان دارویی از مهمترین محصولات کشاورزی بوده که نقشی بسیار مهم و اساسی در سلامت افراد جامعه ایفا می کنند. استفاده از این گیاهان، تاریخی به قدمت زندگی بشر دارد؛ چرا که انسان از همان ابتدا برحسب تجربه گیاهان سمی را از غیرسمی و گیاهان دارویی را از غیردارویی باز شناخت. در قرن های هشتم تا دهم میلادی ابوعلی سینا و محمدزکریای رازی سبب توسعه دانش درمان با گیاه شدند و در قرن سیزدهم این بیطار خصوصیات بیش از ۱۴۰۰ گیاه را در کتابی جمع آوری نمود. پیوند میان انسان و گیاهان دارویی برای قرن ها ادامه یافت تا اینکه با پیشرفت دانش شیمی و امکان تجزیه مواد در قرون ۸ و ۱۰ میلادی، اروپایی ها با تجزیه گیاهان به مواد تشکیل دهنده آنها پی برده و در ادامه، درصدد برآمدند که جای استفاده از مواد خالص و جداشده از گیاه، آنها را به شیوه های مصنوعی تولید نمایند. اما با رغم پیشرفت های علوم شیمی و داروسازی، امروزه جوامع به استفاده از طب سنتی و مصرف گیاهان دارویی گرایش پیدا کرده اند. دلیل این امر عوارض جانبی ناشی از مصنوعات کارخانه ای است که سبب بروز نگرانی در بسیاری از کشورها و سبب بازگشت بشر به دامن طبیعت و استفاده از منابع طبیعی و به دنبال آن برداشت های بی رویه از طبیعت گردیده است. به هر حال، با توجه به نیاز بالای جهانی به تامین مداوم و بیخوابت مواد گیاهان دارویی و نیز تخریب روزافزون رویشگاه های طبیعی آنها، به نظر می رسد که کشت این گیاهان در سیستم های زراعی بتواند به عنوان راهکاری در جهت تامین بازار رو به گسترش جهانی قابل دفاع باشد؛ چرا که دخالت بی رویه انسان در طبیعت باعث محدود شدن رشد گیاه و نتیجتاً از بین رفتن این گیاهان در موطن خود می شود. از طرفی دیگر، برداشت گیاهان دارویی از طبیعت نیازمند داشتن اطلاعات کافی بوده و علاوه بر این بهره برداری سنتی از گیاهان دارویی نمی تواند با فعالیت های اقتصادی و بین امروز متناسب باشد. بنابراین لازم است تا با مطالعه نیازها و ویژگی های این گیاهان، زمینه رشد آنها در شرایط زراعی را با افق های اقتصادی دنیا متناسب نمود و از آنجا که بسیاری از گیاهان دارویی عملکرد مناسبی در مناطق خشک دارند، می توانند جایگاه مناسبی را در کشاورزی ایران دارا باشند.

مصرف سالانه گیاهان دارویی در کشورهای صنعتی اروپا در حال افزایش است. بررسی ها نشان می دهد با وجود عرضه مواد مصنوعی مشابه مواد موثره گیاهان دارویی، نه تنها از میزان کشت و تولید گیاهان دارویی کاسته نشده، بلکه تولید و مصرف آنها افزایش نیز یافته است. آمار جهانی نیز نشان می دهد که مواد موثره حدود ۵۰ درصد داروهای عرضه شده به بازار، دارای منشأ طبیعی می باشد و

حتی در برخی از کشورها، رقم مذکور به ۹۰ درصد رسیده است. پنجاه درصد مردم چین، ژاپن، تایوان و کره از گیاهان دارویی استفاده می کنند که شامل ۱۵۰۰ نوع گیاه و ۱۰۰۰ نوع داروی گیاهی ثبت شده است. کشورهای غرب اروپا از جمله آلمان، اتریش، سوئیس، فرانسه و ایتالیا، قسمتی از داروهای خود را از مواد گیاهی تهیه می کنند. سازمان بهداشت جهانی گزارش کرده است که مجموع تجارت جهانی داروهای گیاهی و مواد خام در سال ۲۰۰۰، بیش از ۱۲ میلیارد دلار آمریکا بوده است. به گزارش سازمان بهداشت جهانی، مجموع گیاهان دارویی موجود در کره زمین بین ۳۰ تا ۷۵ هزار گونه می باشد که در این میان، گونه های شناخته شده به روش های مختلفی مانند دم کرده، جوشانده، عصاره روغنی و اسانس مورد استفاده قرار می گیرند.

تنوع کثرت انگیز گونه های گیاهی ایران سبب شده تا برخی صاحب نظران جهان، ایران را به عنوان مخزن گیاهان دارویی و معطر بدانند. البته مجددا تاکید می شود که این سخن هرگز به معنای استفاده مستقیم از گیاهان نیست. چرا که امروزه همگان دلایل نامناسب بودن این اقدام سوء را می دانند. استفاده مستقیم از گیاهان طبیعت نه تنها به نابودی ذخایر طبیعی گیاهان دارویی شتاب می بخشد، بلکه باعث نوسانات شدید در قیمت و کیفیت مواد یاد شده می شود. از این رو در حال حاضر، کشت گیاهان دارویی مورد نیاز صنایع دارویی بر اساس اصول آمایش سرزمین، امری بسیار حساس و ضروری می نماید. فلات ایران از سلیم های گوناگونی برخوردار است، به همین دلیل، گونه های گیاهی متنوعی در آن انتشار دارند. در فلات مذکور پهنه اصلی انتشار جوامع گیاهی متعلق به کشور ایران است و در فلور غنی ایران که بیش از ۱۹۰۰ گونه گیاهی را در بر می گیرد، تعداد بسیاری از آن ها را گیاهانی تشکیل می دهند که بنابر دلایلی، دارویی محسوب می شوند. در این میان گیاه بابونه آلمانی از مهمترین گیاهان دارویی شناخته شده توسط انسان و یکی از پرمصرف ترین گیاهان دارویی در اروپا، خاورمیانه، آمریکای شمالی، استرالیا و کشورهای آفریقایی است که به طور عمده به منظور استفاده از اسانس آبی رنگ آن کشت می شود. بابونه در تمام فارماکوپه های معتبر جهان به عنوان یک گیاه دارویی مهم شناخته شده و با توجه به کاربرد روز افزون آن در صنایع داروسازی، آرایشی و بهداشتی، عطرسازی و تهیه چاشنی های غذایی، از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است، تا آنجا که آن را ستاره گیاهان دارویی نامیده اند. پدر معاصر گیاهان دارویی ایران، مرحوم دکتر رضا امید بیگی در همایش گیاهان دارویی سال ۱۳۸۳ طی مطالعات و بررسی های متعدد خود، بابونه را مهمترین گیاه دارویی ایران معرفی نموده است. مصرف سالانه بابونه در جهان (شامل بابونه آلمانی و رومی)، بیش از چهار هزار تن گل خشک است که به طور عمده از کشورهای مجارستان، روسیه، آرژانتین، آلمان،

چک، اسلونی، فنلاند، مصر و در سال‌های اخیر از کشور هند تامین می‌شود. به طور کلی فرآورده‌های این گیاه برای درمان بیماری‌های متعددی مانند گوش درد، معده درد، دندان درد، نفخ، درد مفاصل، تشنج، ضعف عمومی و بی‌خوابی کاربرد داشته و به منظور تصفیه خون و نیز ادرار آور، خلط آور، تب‌بر، آرام‌بخش، درمان قاعدگی و امراض ناشی از آن، صفرابر و نیز تقویت‌کننده سیستم دفاعی بدن و ... مورد استفاده قرار می‌گیرد.

با عنایت به اهمیت گیاهان دارویی و به خصوص گیاه ارزشمند بابونه و با توجه به مناسب بودن بخش عظیمی از گستره جغرافیایی کشور ایران جهت تولید گیاهانی از این دست، ضرورت دارد تا در جهت تولید علمی این قبیل گیاهان گام برداشته شود. از مهم‌ترین فاکتورهای موثر جهت نیل به این هدف، ایجاد رشته و آموزشکده‌های مرتبط با تولید و فرآوری گیاهان دارویی می‌باشد؛ اما آنچه که قبل از هر چیز باید مورد توجه قرار گیرد دسترسی به منابع علمی به روز و مناسب در این خصوص می‌باشد. بسیاری از مراجع علمی موجود در کشور مطالبی در جهت معرفی گیاهان دارویی ارایه نموده‌اند؛ اما در اکثر این منابع به کات بومده شده و اطلاعات جامع و کاملی در مورد بسیاری از گیاهان دارویی به سختی می‌توان پیدا نمود. در این رو ضروری به نظر می‌رسد تا در مورد هر یک از گیاهان دارویی منابعی مجزا به علاقمندان این رشته ارائه گردد، تا خلأ موجود در این زمینه از بین رفته و محققان و علاقمندان بتوانند تمامی اطلاعات مربوط به کاشت، داشت، برداشت، انبارداری، فرآوری و خواص درمانی یک گیاه دارویی را به صورت جامعی در یک مجموعه کامل به دست آورند. از این رو مترجمان این اثر، کتاب تولید و فرآوری گیاه دارویی بابونه که در آن تمامی تکنیک‌های تولید تا مصرف این گیاه مورد توجه نویسندگان آن بوده است، به جهت استفاده به علاقمندان این علم عرضه می‌دارند. مترجمان سعی نموده‌اند تا در حد توان با حفظ اصالت اثر، مطالب کتاب را با ادبیاتی قابل فهم و روان برگردان نمایند؛ با این وجود بر این نکته تاکید می‌گردد که در ترجمه این اثر نقایصی وجود داشته که خوانندگان عزیز می‌توانند جهت رفع آن‌ها در چاپ‌های بعدی ما را یاری نمایند.

لازم است از انتشارات دانشگاه تربت حیدریه که با استفاده از اعتبارات پژوهشی دانشگاه بر انتشار کتاب‌های علمی و پژوهشی اهتمام ویژه دارند سپاسگزاری گردد. از جناب آقای دکتر محمد حسن عصاره دبیر ستاد توسعه علوم و فناوری گیاهان دارویی و طب سنتی ایران معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری اسلامی ایران بابت راهنمایی‌های ارزنده و اظهار نظرهای ارزشمند ایشان تشکر

مینمایم. همچنین از همراهی های بی دریغ همسر گرامی ام (سرکار خانم مهلا محقق) و همچنین آقای مهندس مهدی علیپور، که در تهیه این اثر کمک شایان توجهی داشته اند صمیمانه قدردانی می گردد.

احمد احمدیان - ۱۳۹۳ (email: a.ahmadian@torbath.ac.ir)

www.ketab.ir